

„FEL A SZÍVEKKEL!” AVAGY PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE

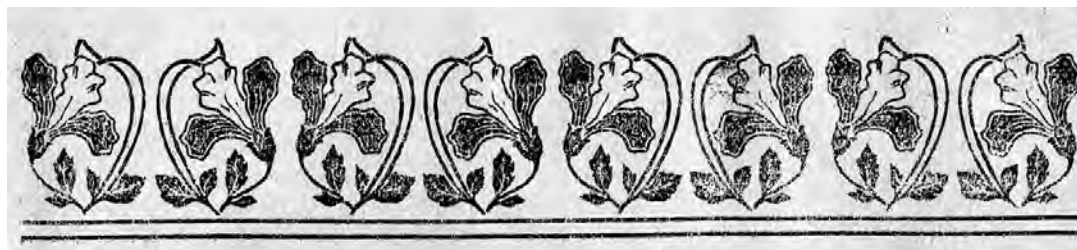
ÍRTA: Nagy Anita Ágnes

Egy igazi ritkaság került elő a kerületi múzeum gyűjteményében a múlt évi raktárrendezések során mindjárt két példányban: Pestújhely háborús évkönyve. A „füzetek”, igen rossz állapotuk ellenére, az egyik legjelentősebb korabeli dokumentum a Széchenyi-telepből lett Pestújhely történetét illetően. Az alcímből kiolvasható – Széchenyitelep–Pestújhely története 1897-től 1916 végéig – hogy nemcsak a háborús évek eseményeinek, hanem az azt megelőző évtizedek jelentős momentumainak és a jelen helyzet bemutatása is céljuk volt.

A nem túl jó minőségű papírra nyomott, kapocscsal összetűzött könyvet Németi Elemér szerkesztette és a budapesti Haladás könyvnyomda nyomtatta. Az előszó ad magyarázatot arra, miért született meg ez az írás és főként, hogy miért ekkor, ugyanis 1916 novemberében zárta le a kötetet a szerkesztő (I. Ferenc József halála november 21.). Noha még javában zajlott az I. világháború, abban bíztak, hogy az hamarosan véget ér, így a kötet háborús vonatkozásainak folytatására nem lesz szükség. Nem sejtették akkor, hogy két évet kell még várni. Az elkeseredettség is munkált Németiékben (biztosan többek támogatásával valósult meg), meg akarták örökíteni a pestújhelyiek történetét és eredményeit: „Összegezni kellett szerény viszonyainkhoz mérten számottevő teljesítményeinket és megkellett óvnunk a

feledés homályától azt a sok szép tettet, amelyet községünk lakói különösen a *háboru borzalmas napjaiban cselekedtek.*” Németi nagyon szívesen, részletesen ír, élmény olvasni, főként azért, mert elsőkézből kaphatunk betekintést: *„Átélni kellett ezt, hogy meg tudjuk érteni és meg tudjuk becsülni a mi Pestújhelyünknek ...mai értékét, fényét.”*

Az első fejezetben a település kiépüléséről és az első lakók aktivitásáról emlékezik meg. 1897. november 1-jén jelent meg az első nyomtatott tájékoztató a leendő Széchenyi-telepről, amelyben mesébe illő dolgokat ígértek az újdonsült lakóknak, például, mint önálló vízvezeték, csatornázás, közvilágítás, járdák. Értelmiségiek lakta villatelep létrehozása volt a cél. Ehelyett *„úttalan utak, sár, víz pocsolya mindenütt”* – írja Németi. Így hát főleg nem az értelmiség vert itt tanyát, kialakult egy munkásnegyed is a telepen belül. Rákospalota később sem tartotta be ígérését a víz, a villany és az utak kiépítését illetően, ezért fogalmazódott meg a gondolat az alapító atyák – dr. Bezilla Nándor, Gerecze Péter... – fejében az önállósodás gondolata, amit az anyaközség természetesen nem támogatott, sőt! Tíz évvel később, 1907-ben már aláírást gyűjtöttek ennek elérésére, amit a lakosság túlnyomó többsége támogatott. Ekkor már 400 ház állt és 5000 főt számlált a település. Köztudott, hogy 1909. október 27-én hagyta jóvá a minisztérium az önálló községgé alakulást. Ezt követte

Dísz a könyvből (FORRÁS: PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE, 1916)

Katona édesanyjának küldött képe az olasz frontról

(FORRÁS: PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE, 1916)

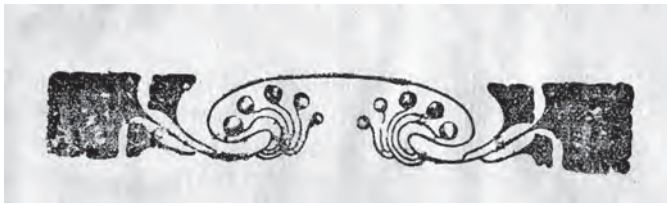
tató hozzáállását, áldozatkészségét a nehéz időkben „Egyebekben az 1914 év igen szépen indult; szép kilátások mutatkoztak a fejlődésre. Lüktető társadalmi élet, ünnepélyek, mulatságok tették élénkké a községet.” Aztán július 28-án megjelent a mozgósítási parancs. Rögtön a nélkülözők megsegítésére siettek: „*Fel a szívekkel!* – vezényszóval jelent meg a Pestújhely c. folyóirat augusztus 1-ei száma. A feldíszített vonatok kigördültek, sok család maradt családfő nélkül. Egy percet sem késlekedve segélyezőbizottságot hoztak létre Dr. Szücs István elnökletével, azonnal gyűjtést indítottak egy közös ételmezőkonyha létrehozására. Az itt lakók nemeslelkűségét bizonyítja, hogy naponta átlagosan 300 adag ételt osztottak ki a rászorulóknak. Bruck Ferenc gimnáziumi tanár, valamint Cziegenheim Henrik és családja támogatta az ügyet fáradságot nem kímélve. Az ingyenkonyhához szükséges helyiségeket és a főzéssel járó nehéz munkát a Cziegenheim család teljesen díjmentesen saját házában biztosította, az állami támogatás folyósításáig. Dr. Szücs István közbenjárásának köszönhetően gróf Serényi János¹ földművelésügyi miniszter rendeletére 500 koronát és 100 zsák burgonyát kapott a település. Hálájuk jeléül a Párisi utcát (ma Ady Endre utca) Serényi miniszter nevére keresztelték át.

a névválasztás fontos kérdése. Sok teendő várt az újonnan megválasztott vezetőségre. Nem térhetünk ki minden momentumra, amit Németi érintett, de külön fejezetet szentelt a vagyonelkülönítésnek, a körvasútsor második vágányának, az iskoláknak, az egyházaknak, a munkáskórháznak, a takarékpénztárnak és a különböző köröknek, egyesületeknek. Ezekről a már meglévő Pestújhely történetét feldolgozó munkákból tájékozódhatunk. (Buza Péter: Pestújhely emlékkönyve. 1997; Holló Szilvia Andrea (szerk.): „Közös akarattal” – Írások a 100 éves Pestújhely civil társadalmáról. Budapest, 2010)

Külön fejezetet szentelt azonban a háborús évek eseményeinek leírásának, aminek bemutatása a jelen írás célja. Minden fontos és érdekes momentumot megemlít és hangsúlyozza a pestújhelyiek példamu-

A másik nagy kezdeményezés a Magyar Szent Korona Országai Vöröskereszt Egyletének Pestújhelyi Fiókjának létrehozása volt. A kezdeményezést a Munkáskórházban elhelyezett 200 sebesült ápolása sürgette. A magalakulás napján 1914. szeptember 22-én közel száz taggal kezdte meg működését. Anyagot szereztek meleg ruhák készítéséhez, foglalkoztak a sebesült katonákkal, karácsonykor hangulatos ünnepeket rendeztek. Nemcsak a helybélieket támogatták.

1 A miniszter keresztneve Béla, nem tudni miért került János a leírásba és az utcanévtáblára is. Földművelésügyi miniszter 1910. január 17-étől 1913. június 10-éig a Lukács- és a második Khuen-Héderváry-kormányban volt. 1915-ben már Ghillány Imre töltötte be ezt a pozíciót.

Dísz a könyvből

(FORRÁS: PESTÚJHELY HÁBORÚS ÉVKÖNYVE, 1916)

Kiadásaik fedezésére hangversenyeket szerveztek. 1916-ban 170 tagot számlált. Dr. Szücs István elnökle mellett a pestújhelyi társadalmi életben jól ismert nevek – Dr. Weszter Sándorné, Brinzey Aurél, Vedres Béla – is fontos szerepet töltött be az egyesület életében.

A 1914-es év még egy tragikus hírral szomorította a községet. Elhunyt, november 2-án Gerecze Péter régész, művészettörténész, aki Pestújhely környékén is fontos leletekre bukkant és az önállósodás folyamatának egyik legaktívabb szereplője volt. Ebben az évben a máskor vidám Pestújhely nem ünnepelt, a karácsonyi összjövedelek is elmaradtak. Csak 1915-ben kezdődött ismét egy aktívabb időszak a háború dacára, „*a rosszat is megszokja az ember...*” – írja Németi. Újra hangversenyek csendültek fel, színelőadásokat játszottak és tovább támogatták a település nehéz sorsú lakóit. Dr. Szücs Istvánt díszpolgárrá avatták, utcát is neveztek el róla (egykor László utca), amely azóta is az ő nevét viseli. A Vöröskereszt asszonyai Dr. Weszter Sándorné vezetésével és iskolás lányok bevonásával tovább készítették a meleg ruhadarabokat a frontokon harcoló hősöknek. A Munkáskórház sebesülteinek szórakoztatására is volt gondjuk. Sőt Olenyik Ilona állami tanítónő önkéntesen tanította az írástudatlan katonákat a betűvetés és olvasás tudományára. A hűvös ős beköszöntével a szegény gyerekek felruházásáról gondoskodtak. Sorra rendezték az előadásokat, segélyező esteket, nem egyszer a gyerekek bevonásával. Németi az előadásokat és az itt befolyó összegeket részletesen felsorolja, ennek felelevenítésére azonban szűkös a helyünk.

Az 1916-os esztendőben a rászorulóknak száma nőtt és intenzívebb cselekvésre sarkallta a vezetőket. A liszt, burgonya és káposzta volt az alapélelmiszer, amit biztosítani tudtak. Igyekeztek azonban, hogy tejet legalább a gyerekek kaphassanak, ennek érdekében Dr. Weszter Sándor minden követ megmozgatott. A háborúban tett fáradhatatlan és

önfeláldozó munkájáért Dr. Szücs Istvánt a király a Vaskorona-renddel tüntette ki. Ez alkalomból ünnepséget rendeztek, ahol minden jeles pestújhelyi polgár megjelent. Brinzey Aurél köszöntő beszéde után Mády Lajosné tanítónő dala és Török Eugénia zongorajátéka csendült fel.

Egész évben tovább folytatódtak a hangversenyek, színi előadások, amelyeknek bevételét ugyancsak jótékony célra fordították. Az egyik legsikeresebb eseménynek a Széchenyi színház adott otthont. A Szücs István által megalapított polgári leányiskola növendékei és tantestületének előadására a fővárosból is érkeztek vendégek. A pénzgyűjtésben, segítségnyújtásban az egész település részt vett, ki-ki a maga módján. A Pestújhelyi Iparosok és Kereskedők Egyesülete a Kereskedelmi és Iparkamaránál a háborúban nehéz helyzetbe került iparosok és családjaik részére havisegélyt eszközölt ki. Betegszállító, mentő és fertőtlenítő kocsit szerzett a község. A Vöröskereszt egyesület tagjai persellyel járták a házakat (nevüket Németi egyesével felsorolja). Az Önképzőkör a Paula téren (ma Sztáray tér) sátrat állított fel a gyűjtésre. A Kaszinóban délutánonként előadásokat tartottak. A hideg idő közeledtével ismét a gyermekek meleg ruhával és cipővel való ellátása lett sürgető feladat. A község önfeláldozó munkáját országosan elismerték. A Vöröskereszt Egyesület tagjai kitüntetésben részesültek. Dr. Szücs Istvánt előléptették, a vallás- és közoktatásügyi miniszter VII. c. ügyosztályának vezetője lett, amely az elemi népoktatás megszervezéséért felelt.

A háborús évek fejezetét Kovács Ferenc Pestújhely c. versével zárja le (ld. hátsó borító). A kötet harmadik részében az intézmények, egyesületek, körök történetéről és aktuális (1916-os) helyzetéről tudósít. A Pestújhely háborús évkönyve a település történetének egyik legfontosabb forrása, egy átfogó ismertető Pestújhely keletkezéséről, önállósodásáról, intézményeiről és a háborús évekről korabeli szerkesztő tollából.

Ajánló a Csokonai Kulturális Központ kiadványaiból

Üdvözlés Rákospalotáról és Pestújhelyről

Az album az 1899-1945. között Rákospalotáról és Pestújhelyről megjelent képeslapok tematikus válogatása. A könyvben szereplő 130 darab ritkaságnak számító képeslap betekintés enged a két település múltjába.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 3500 Ft

Közös akarattal

A kötet 2010-ben az önállóságot 100 éve elnyert Pestújhely jubileumára jelent meg. A mindössze negyven esztendőn át önálló község civil életének bemutatására vállalkozott több szerző írása által.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 2500 Ft

Rákospalota monográfiája

Az eredetileg 1927-ben kiadott monográfia reprint kiadása sok hasznos adattal szolgál az érdeklődőknek. Az utolsó oldalon egy az eredeti kiadványban szereplő térkép másolata is helyet kapott.

Kapható a Helytörténeti Gyűjteményben (Pestújhelyi út 81.).

Ára: 1000 Ft

Helytörténet két keréken

Az ajánlott biciklis útvonalat bejárva megismerheti a kerület három városrészét. A térképhez a www.dokuiinfo.hu oldalon rövid történeti leírások, ismertető olvashatók épületekről, szobrokról, Rákospalota, Pestújhely, Újpalota nevezetes pontjairól, valamint itt élő jeles polgáiról.

Kapható a Dokumentumtár és Információs Központban (Bocskai u. 74-78.)

Ára: 300 Ft

Impresszum

Helyem Házam Palotám – XV. kerületi helytörténeti értesítő. Kiadja: a Csokonai Kulturális Központ (1153 Budapest, Eötvös u. 64-66.). Felelős kiadó: Bezerédi Erika. Megbízott főszerkesztő: Kovács Ildikó. A szerkesztőbizottság a Helyem Házam Palotám Egyesület keretében működik, tagjai: Alexa Károly, Döbrössyné Síkfalvi Judit, Kelemen Árpád, Kuczkó Andrea, Németh Gábor, Rátonyi Gábor Tamás, Szunyogh László, Tóth Lajos, Varga Gábor Vargosz, Varga István. A szerkesztőség címe: Rákospalota Pestújhely és Újpalota Helytörténeti Gyűjteménye 1158 Budapest, Pestújhelyi út 81., www.rakospalotaimuzeum.hu. Grafikai tervezés: Taba Ágnes. Tördelés: Kuzma Angéla. Készült a Csokonai Kulturális Központ nyomdájában. Megjelenik negyedévente 300 példányban. HU ISSN2416-3309 Nyilvántarásba vételi okirat száma: CE/3880-3/2018

PESTÚJHELY.

Hol még alig tizenöt éve
A földmives szántott–vetett,
S énekelt a vidám pacsirta
A hullámzó vetés felett,
Vagy dús rendet vágott kaszája
S kövér nyáját legeltetett,
Ott most, mint egy varázsütésre
Egész város emelkedett.

Lakója sok — s ez büszkeségünk —
Mind józan, munkás emberek.
Végigszelik minden irányban
Jól gondozott utcák s terek.
Csin és izlés ül minden házon,
S amerre csak tekint szemünk,
Véges-végig közel és távol
Csak szépet s jót szemlélhetünk.

Mint kis patak, mely játszi kedvvel
A szirt mélyéből tör elé,
S virágos völgyön átrohanva
Siet a nagy folyam felé.
Pestújhely is e tünde város
Pest keblére akként siet,
Hogy araként hozzásimulva
Megkösse az örök frigyet.

Jövője nagy — és van reményünk,
Hogy boldog pestiek leszünk
S nászéjjelén boldog frigyünknek
Véle összeölelkezünk,
De addig is Isten nevében
Előre — és munkára fel!
Verejtékünk legszebb jutalma
A siker nem maradhat el,

KOVÁCS FERENC